SELECTIVITATEA SINTAGMATICĂ ŞI CONSTRÂNGERILE LEXICALE ÎN TRADUCEREA REPREZENTATIVĂ

RICHARD SÂRBU
Universitatea de Vest din Timişoara, România

Abstract: This paper analyses the specific features of the lexical-syntactic structures that determine translators to engage in numerous psycholinguistic operations in order to address interlinguistic divergences and to give the translation a representative character. An important focus of the paper is the discussion of a particular, primarily psycholinguistic model of illustrating the main steps that have to be taken to render *Russian verbs of movement* into Romanian, emphasising the decisive role played by the *common reference term* in the comparative analysis and, at the level of discourse, by the *revealer of discursive significance*, whose task is to clarify the vaguer terms of movement in the source language (Romanian in our case).

Keywords: representative character, syntagmatic constraints, synonymic selection, language-discourse, revealer of discursive significance

Judecând după marea diversitate a actelor de limbaj, a registrelor funcţional-stilistice, a particularităţilor de expresie ce reflectă mentalul comunitar, precum şi după multe alte componente care guvernează comunicarea corectă în fiecare limbă în parte, vom admite şi noi, ca şi mulţi alţi lingvişti, că pentru redarea *corectă, coerentă şi bine articulată* ca substanţă şi formă a unui text original într-o altă limbă trebuie luată în considerare o perspectivă bine orientată, nu numai din punct de vedere *logic*, ci şi sub aspect *expresiv-emoţional*, şi focalizată asupra aceleiaşi realităţi descrise/ desemnate în TS. De aceea, vom fi de acord cu acei lingvişti care susţin că în traducerea unui text trebuie să prevaleze nu apropierea cu orice preţ de original – şi acolo unde e posibil, şi acolo unde e imposibil – încălcându-se adesea bunul-simţ/bunul gust al cititorului, căruia i se adresează traducerea, ci printr-o reelaborare a TS în TŢ,

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

după matricea lingvistico-stilistică a LS, iar acest lucru nu poate fi realizat decât printr-o laborioasă activitate de căutare şi selecţie a celor mai *reprezentative mijloace lexical-semantice şi lexical-sintactice* de configurare a înţelesurilor din textul original, în măsură să dea seama de conţinutul LŢ sub toate aspectele acestuia – semantic, emoţional-stilistic, pragmatic etc., astfel încât traducerea să „consune" cu originalul, *reprezentându-l întocmai la toate nivelurile*.

Evident, formularea aceasta, destul de vagă la o primă lectură, impune câteva precizări de ordin metodologic. E drept, s-a vorbit şi s-a scris mult despre exigenţele unei traduceri adecvate. La rându-ne, vom aprofunda şi detalia şi noi câteva aspecte fundamentale ale parcursului actului de traducere, mai ales în privinţa depăşirii *dificultăţilor traductive*, a acelor momente în care pericolul erorilor de translatare este inerent, dar care poate fi depăşit graţie gândirii energetice a traducătorului, cum ar spune Eugeniu Coşeriu (Munteanu 2007).

Mai întâi se impun câteva precizări preliminare cu privire la conturarea conceptului de r e p r e z e n t a t i v i t a t e în traducere, la condiţiile pe care ar trebui să le satisfacă o traducere pentru a fi considerată r e p r e z e n t a t i v ă în raport cu textul original. Într-o prezentare sintetică, iată care ar fi, după opinia noastră, criteriile de reprezentativitate pe care trebuie să le îndeplinească un text-ţintă în raport cu un text-sursă, cu originalul:

- *consubstanţialitatea semantică (convergenţa denotativ-referenţială şi conotativ-figurativă), inclusiv selectivitatea sinonimică şi restricţiile sintagmatice;*
- *similitudinea de conţinut informaţional, de scop/intenţie comunicaţional-pragmatică (inclusiv luarea în considerare atât a articulaţiilor logico-tematice şi a celor acţional-discursive);*
- *convergenţa de impact emoţional-expresiv (afinitatea configuraţiilor prozodice – ritm, rimă, măsură etc.);*
- *congruenţa tonalităţilor funcţional-stilistice, consens atitudinal faţă de persoane/personaje în raportul autor-traducător;*
- *reflectarea specifică a cadrului situaţional desemnat;*
- *paralelismul sintactic;*
- *amprenta stilului propriu/individual al traducătorului.*

În lucrarea de faţă sunt discutate şi ilustrate aceste criterii, cu exemple selectate cu precădere din limbile rusă şi română. Vom încerca, în speţă, să ilustrăm dobândirea caracterului reprezentativ al traducerii prin satisfacerea câtorva din criteriile menţionate mai sus, şi anume: (a) prin *consubstanţialitate semantică*, inclusiv prin selecţii

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

sinonimice adecvate şi printr-o corectă soluţionare a restricţiilor sintagmatice specifice, în care să se ia în considerare parcursul de la „sintaxa gândurilor" la sintaxa *cuvintelor* în discurs, (b) prin luarea în considerare *a cadrului situaţional specific* desemnat, (c) prin *convergenţă atitudinală*/autor-traducător/faţă de personajele unui text şi (d) prin *convergenţa de impact emoţional-expresiv (afinitatea configuraţiilor prozodice – ritm, rimă, măsură etc.).*

În demersul nostru analitic am recurs la 3 modele traductive: 1. *situaţional-denotativ*; 2. *transformaţional-semantic*; 3. *psiholingvistic* (vezi *infra*, fig. 1, fig. 2, fig. 3a, fig. 3b).

Aderăm la teza potrivit căreia în procesul de traducere este importantă în egală măsură descrierea unităţilor lingvistice atât la nivel de sistem, cât şi în planul utilizării sistemului limbii. Trebuie să se facă o distincţie clară între semnificaţia cuvintelor şi interpretarea semantică a parametrilor sintagmatici ai cuvintelor (potenţialul sintagmatic). Şi, drept consecinţă, se impune luarea în considerare a trei categorii de restricţii combinatorii ale cuvântului în enunţ: restricţiile *morfosintactice*, restricţiile *semantice* propriu-zise şi restricţiile combinatorii *lexicale* în lanţul discursiv al textului.

În etapa premergătoare procesului de echivalare este importantă nu numai dezvăluirea asemănărilor şi deosebirilor dintre limbi la nivelul sistemului (analiza contrastivă), ci şi cunoaşterea regulilor de selecţie şi de combinare a mijloacelor de expresie în construcţia enunţurilor. Aceste reguli se referă la sfera discursului şi nu a limbii, constituind aşa-numita gramatică a discursului şi reflectând *spiritul limbii*. Într-o astfel de semantică normativă relevante se dovedesc regulile de alt ordin decât strict lingvistic, şi anume exigenţele funcţional-contextuale şi sintactico-pragmatice.

Mai întâi de toate, aşa cum apreciază mai toţi traductologii de azi (Lungu-Badea 2005, *passim*), o condiţie esenţială pe care trebuie să o îndeplinească o traducere reprezentativă, ar fi menţinerea conţinutului informaţional, sau *consubstanţialitatea semantică*, convergenţa atât în plan referenţial-denotativ, cât şi în plan conotativ, precum şi la nivelul colocaţiilor lexico-semantice şi lexico-sintactice. *Congruenţa obiectual-logică* este un criteriu universal valabil în practica traducţională.

În privinţa convergenţelor/divergenţelor structural-semantice dintre TS şi TŢ, vom putea mai lesne să conturăm ideea de reprezentativitate a traducerii faţă de original, dacă ne vom referi la unele aspecte ale constrângerilor lexicale, la restricţiile combinatorii ale sinonimelor, examinate intra- şi interlingvistic, la restricţiile sintagmatice, în general.

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

Selecţia sinonimică şi selectivitatea/constrângerea sintagmatică se realizează potrivit cu sistemul, cu norma şi uzul, în funcţie de intenţie, stil şi de registru în două formule de selecţie: *și-și,* respectiv, *ori-ori*. Acest criteriu este unul dintre cele mai importante, deoarece alegerea cea mai potrivită a versiunii echivalente a unui termen pentru destinatarul traducerii dă adesea translatorului multă bătaie de cap. Sunt cazuri în care seriile sinonimice coincid în cele două limbi şi în plan semantic, paradigmatic, chiar şi la nivelul componentelor minimale de sens (al semelor), dar şi în planul actualizării lor sintagmatice. Această convergenţă se manifestă şi la nivelul enunţului, sinonimele respective putându-se substitui reciproc fără a modifica semnificaţia contextului respectiv. De pildă, seria sinonimică *teamă, frică, spaimă* are drept corespondente perfecte în limba rusă, nu numai la nivelul semnificaţiei generice „stare emotivă de neliniște provocată de un pericol”, ci şi la nivelul componentelor minimale de sens – „nonintensiv”, „intensiv”, „foarte intensiv”, ceea ce permite o translatare directă, literală a lor în rusă: *боязнь – страх – ужас* (Sârbu 2010, 276). Se înţelege că, dacă traducătorul, din diverse consideraţii, nu ia în seamă gradaţia acestor sinonime după intensitatea emoţiilor desemnate, enunţul-ţintă respectiv va exprima, diferit de original, un grad mai accentuat ori mai atenuat al afectivităţii descrise, în concordanţă cu finalitatea urmărită.

În alte cazuri, însă, se constată o deosebire în ceea ce priveşte *selectivitatea sinonimică* şi atunci vom avea de-a face cu constrângeri lexicale, respectiv, cu restricţii combinatorii specifice fiecărei limbi, situaţii în care nu ne vom mai putea ghida după regula de selecţie „conjuncţională” *şi-şi*, ci vom fi restricţionaţi de regula „disjunctivă” *ori-ori*. Astfel, seria sinonimică din rusă *применять, употреблять, использовать, пользоваться* are drept corespondente în limba română verbele sinonime *a aplica, a întrebuinţa, a folosi, a utiliza*, dar spre deosebire de cele ruseşti, ele nu au restricţii combinatorii, nici la nivel de sistem, nici la nivelul normelor (Sârbu şi Kiraly 1991). În schimb, verbele ruseşti prezintă restricţii combinatorii. De pildă, *употреблять* nu se poate combina decât cu denumiri de instrumente, iar *применять* – doar cu denumiri de metode, proceduri, tehnologii. Ca atare, o combinaţie de tipul **употреблять метод* va fi aberantă, acest *verb* rusesc putându-se combina cu termeni lingvistici precum *слово, предлог, суффикс* etc. Din această cauză, nu putem vorbi de o congruenţa deplină a acestor sinonime, nici la nivel paradigmatic/ sistemic, nici în planul actualizării semnificaţiilor lor în plan sintagmatic.

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

Un alt tip de nepotriviri sintagmatice este cel al termenilor fără *corespondenţe depline*, din punct de vedere colocaţional, în ambele limbi, unui termen dintr-o limbă corespunzându-i în alta o serie sinonimică, ai cărei membri se diferenţiază prin trăsături semantice relevante ce nu le permite intersubstituirea în context fără modificarea semnificaţiei mesajului. Astfel, membrilor seriei sinonimice *a omorî, a ucide, a asasina*, cu sensul propriu generic „a lua viaţa cuiva", dar diferenţiaţi între ei semantic doar în română, le corespunde în rusă un singur cuvânt *убить*, care, în context, poate acoperi global toate semnificaţiile termenilor respectivi româneşti „despre fiinţe, în general, oameni, animale", „despre oameni", „despre personalităţi oficiale". În consecinţă, traducătorului din rusă în română, îi va reveni obligaţia să selecteze dintre sinonimele româneşti pe cele corespunzătoare, astfel încât să nu se ajungă la colocaţii nepotrivite sau chiar aberante, ca **a asasina pisica, porcul* ş.a.m.d. Dacă însă intenţiile auctoriale sunt altele, şi selecţiile vor putea fi altele, decât cele permise de norme, şi atunci aceste reguli colocaţionale pot fi încălcate.

La fel, asemenea situaţii pot fi urmărite plecând de la limba rusă. Avem în vedere exemplele, când unei serii lexicale ruseşti, nu neapărat sinonimice, îi corespunde în română un singur cuvânt şi când traducătorul trebuie să selecteze corect echivalentul potrivit:

(1) *Cf.* rus. *стирать (бельё), мыть (посуду, пол), чистить (зубы), умывать (руки, лицо)* – rom. *a spăla.*

De reţinut aici este faptul că sinonimele ruseşti au distribuţii complet diferite, în raport de complementaritate disjunctivă [ori – ori], iar traducătorul, potrivit cu norma limbii ruse, va trebui să opereze corect selecţiile respective, pentru a se ajunge la versiuni acceptate de destinatarul-ţintă. Tot în raport de *complementaritate semantico-discursivă* sunt şi verbele ruseşti *играть (на рояле, на аккордеоне...)* şi *петь (арию, песню...)*, pentru care sunt relevante semantic distincţiile „a interpreta la un instrument" şi „a interpreta vocal", şi cărora le corespunde în română un singur verb *a cânta*. În aceeaşi categorie se încadrează şi verbele ruseşti *знать, уметь* care îşi selectează în mod diferit partenerii sintagmatici, primul îmbinându-se exclusiv cu termeni ce desemnează „cunoştinţe" – *знать слова, песню, историю, рассказ, примеры* etc. –, iar cel de-al doilea combinându-se exclusiv cu verbe ce desemnează deprinderi – *уметь читать, писать, петь, рассказывать* etc. Ambele verbe au în română un singur corespundent – *a şti (o poezie, un cântec, istorie, o*

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

povestire, exemple etc.); (a şti citi, cânta, povesti etc.). De aici decurge şi dificultatea întâmpinată, de traducătorul în rusă, la selectarea echivalentului corespunzător.

Un caz special îl reprezintă verbele ruseşti *достать* şi *вынуть,* cu posibilităţi combinatorii restrictive şi care au drept corespondent românesc doar un singur cuvânt *a scoate.* În timp ce în română se poate spune nediferenţiat *a scoate batista, banii... din buzunar, a scoate mâna din buzunar, a scoate piciorul din baltă, a scoate o carte din raft*, în ruseşte fiecare verb are colocaţii specifice. Astfel, *достать* se poate combina doar cu cuvinte ce desemnează obiecte detaşate de agentul acţiunii: *платок, деньги из кармана, книгу со шкафа*, în timp ce *вынуть* se întrebuinţează exclusiv cu termeni ce denumesc obiecte care reprezintă părţi intrinseci/ „organice"/ale agentului acţiunii: *вынуть руку из кармана, ногу из лужи* (Apresjan 1974, 160). Combinaţii de tipul **достать руку из кармана*, **достать ногу из лужи* vor fi cotate drept nişte sintagme aberante, ori îmbinări ce desemnează situaţii cu totul speciale, în care se admite că **mâna din buzunar* sau **piciorul din baltă* nu aparţine agentului, ci altei persoane.

Selectivitatea sintagmatică în traduceri presupune nu numai operaţii de substituţie ce ţintesc sistemul static al limbii, ci şi aplicarea regulilor de selecţie şi de combinare a mijloacelor de expresie în plan dinamic, la construirea enunţurilor. Aceste reguli ţin însă de sfera v o r b i r i i şi nu a l i m b i i, alcătuind g r a m a t i c a v o r b i r i i, întrucât ele vizează utilizarea elementelor limbii şi nu alcătuirea ei. Asemenea „reguli de vorbire", constituind „gramatica vorbirii", reflectă în fapt „s p i r i t u l l i m b i i".

Astfel, în română şi franceză, de exemplu, nu există un termen special pentru desemnarea segmentului temporal de «24 de ore», în timp ce în rusă există cuvântul *sutki,* iar în suedeză – cuvântul *dygn*. Echivalentul românesc al cuvântului rus. s*utki* este *o zi şi o noapte* sau, mai exact, *24 de ore*, iar cel francez este *jour et nuit*, respectiv, *24 heures.*

(2) *Cf.* şi: rus. *dvoje sutok* – rom. *48 de ore* – fr. *48 heures*; rus. *troje sutok* – rom. *72 de ore*, fr. *72 heures.*

Selectarea foarte frecventă de către vorbitorii ruşi a construcţiilor cu substantivul *sutki* în cele mai diverse situaţii, în locul unor sintagme sinonimice cu substantivul *čas* «oră», ţine de gramatica vorbirii. În schimb, întrebuinţarea acestui mijloc de expresie în română şi franceză nu este un fapt reglementat de legităţile vorbirii, ci

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

ţine de sistemul limbii, deoarece în sistemul lexical al acestor două limbi lipseşte termenul corespunzător celui rusesc *(sutki)* pentru noţiunea în discuţie. Astfel de «lacune lexicale» («trous lexicaux») ţin de sistemul limbii, ilustrând un pregnant contrast interlingvistic. În schimb, cuvântul rusesc *nedelja* are drept corespondente perfecte în română (*săptămână)* şi în franceză (*semaine*) şi totuşi, un francez, pentru redarea acestei noţiuni, va recurge cel mai adesea la sintagma *huit jours,* iar pentru *două săptămâni* va prefera îmbinarea *15 jours*. Acesta este un fapt de vorbire şi nu unul ce ţine de sistemul limbii franceze, întrucât întrebuinţarea diferenţiată de la o comunitate lingvistică la alta a mijloacelor de expresie pentru una şi aceeaşi noţiune nu se explică prin deosebiri de sisteme lexicale, ci prin alte cauze de natură **pragmatică**, în speţă prin **uz**. La drept vorbind, nimic nu-l împiedică pe francez să spună *une semaine, deux semaines.* În vorbirea francezului se observă tendinţa de selecţie a unităţilor lexicale cu valoare temporală cu rang mai mic: *zi* în loc de *săptămână, săptămână* în loc de *lună, lună* în loc de *an* ş.a.m.d. *Cf. 30 jours, 15 mois, 18 mois.* Atât în română, cât şi în franceză sau rusă, sunt posibile ambele mijloace de expresie, dar în vorbire se preferă când o formă de exprimare, când alta, în funcţie de *uz.* De exemplu, o franţuzoaică va spune: *Cet enfant a quinze mois* şi nu *…un an et trois mois*, în timp ce o rusoaică sau o româncă va spune mai de grabă *Mojemu synu god i tri mesjaca (Fiul meu are un an şi trei luni)* şi nu *…pjatnadcat' mesjacev (…cinsprezece luni)*. Cum se poate observa, în vorbirea românilor şi a ruşilor se preferă utilizarea unităţilor temporale mai mari.

Confruntând actualizarea acestor fapte de limbă în limbile franceză şi rusă, cercetătorul rus V. G. Gak (2004 [1966], 10) a formulat, în spiritual gramaticii vorbirii, următoarea legitate: „…în vorbirea franceză, la desemnarea unităţilor de timp există tendinţa de folosire a denumirilor de unităţi temporale mai mici, în timp ce în vorbirea ruşilor se întrebuinţează denumiri ale unităţilor mai mari de timp".

Deosebiri semnificative remarcăm între limbile germană şi engleză în ceea ce priveşte poziţia sintactică a subiectelor neînsufleţite, germana prezentând mai multe restricţii decât engleza (*cf.* Nickel 1989 [1971]). Astfel, numai în engleză este frecventă întrebuinţarea mai multor verbe (de tipul *earn „*a câştiga*", gain „*a obţine*", get „*a afla*", save „a* salva*" lose „*a pierde"*, make „a* face*", obtain „a* obţine*", realize „*a obţine profit*", win „*a câştiga*")* în

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

propoziţii active cu „instrumentul”, „locativul” şi „obiectul” la începutul propoziţiei, actantul în poziţie iniţială devenind subiect[1].

Verbele corespondente din germană, de obicei, nu permit folosirea „instrumentului” în poziţie de subiect. Ca atare, o propoziţie, cum ar fi: *This bet won me £ 100* (Acest pariu mi-a adus 100 de lire st.), ar putea fi tradusă în germană: *Diese Wette brachte mir £ 100 ein.* Dar formula preferată frecvent de nemţi este structurată diferit: *Mit (durch diese) dieser Wette gewann ich £ 100* (Datorită acestui fapt am câştigat 100 de lire st.).

O serie de verbe care exprimă „distrugerea” unui obiect însufleţit sau neînsufleţit (de ex., *damage* „a dăuna”, *drown* „a îneca”, *fracture* „a rupe, a fractura”, *injure* „a *strica”, kill* „a ucide”, *shatter*, ”a sparge în bucăţi”, *smash* „a învinge”, *stunt* „a opri creşterea*”)* atât în engleză, cât şi în germană se supun aceloraşi restricţii. Totuşi, vorbitorii germani preferă să utilizeze construcţii în care „instrumentul” nu poate apărea de regulă cu funcţia de subiect (3).

(3) Comp. engl.: *The accident killed many people* (*Accidentul* a ucis mulţi oameni) şi germ. *Bei (durch den) dem Unfall wurden viele Menschen getotet* (*În urma accidentului* au murit mai mulţi oameni).

Limba engleză este „mai liberală” în comparaţie cu germana şi în situaţii în care poziţia iniţială o are „locativul” în funcţia de subiect (4), (5). Astfel, verbe precum *seat „a* aşeza” *şi sleep* „a dormi” (dar şi multe altele, cum sunt *drown* „a îneca”, *feed* „a nutri”, *grow* „a creşte”, *hide* „a ascunde”, *see* „a vedea”, *show* „a arăta”şi altele), precum şi corespondentele lor germane permit poziţia iniţială a locativului, dacă „agentul” devine „obiect”, având un determinant cantitativ, dar numai în engleză „locativul”, în poziţie iniţială, poate îndeplini funcţia de subiect. În germană, construcţiile selectate de vorbitori în mod firesc sunt cele cu locativul iniţial îndeplinind alte funcţii sintactice decât în engleză.

(4) Comp. engl.: *This aircraft seats 100 people („Acest avion* „cuprinde” 100 persoane”); germ. *In diesem Flugzeug kőnnen 100 Personen Platz finden („În acest avion* sunt 100 de locuri pentru persoane”).

[1] Aceşti termeni sunt utilizaţi în „gramatica cazurilor”, fundamentată de C. J. Fillmore (1968).

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

(5) *This tent sleeps four people* („*Acest cort* „cuprinde" patru oameni"); germ. *In diesem Zelt können vier Personen schlafen* (*În acest cort* dorm/pot dormi patru persoane").

Soluţionarea corectă, prin selecţii sintagmatice conforme cu normele LŢ, în asemenea cazuri, conferă textului tradus coerenţă şi reprezentativitate în raport cu originalul.

După părerea noastră, în înţelegerea şi restituirea originalului trebuie să se urmeze următorul algoritm al paşilor succesivi de analiză şi sinteză în patru direcţii fundamentale:

(a) activitatea preliminară de căutare şi stabilire a corespondenţelor sinonimice în plan lexical şi, ulterior, în plan gramatical, ceea ce presupune stabilirea seriilor sinonimice corelative din LS şi LŢ, un moment urmat imediat de (b) selecţia termenului care corespunde în cea mai mare măsură – şi denotativ, şi conotativ, şi sub aspect cultural – termenului din original. Această operaţie se poate realiza diferit de la un traducător la altul, potrivit cu opţiunile lui stilistice şi cu concepţia sa despre lume şi viaţă, iar în cazul textelor beletristice, potrivit cu harul său literar. Dar în cazul unor traducători care nu sunt literaţi ca profesie şi când traduc texte nonliterare, aparţinând altor stiluri funcţionale, ni se pare absolut necesară (c) analiza contrastivă/comparativă a lexemelor, a îmbinărilor/sintagmelor lexicale şi chiar unor segmente de text ce reclamă dificultăţi în translatare şi, evident, (d) raportarea la planul discursiv al textului, ca întreg (Fedorov 2002 [1953]).

Această etapă – analiza contrastivă (comparativă) – presupune, printre altele, aprofundarea termenilor corelativi (a sinonimelor, în cazul discutat mai sus) în două modalităţi: *(a) unidirecţional şi (b) bidirecţional.*

Procedeul de analiză *unidirecţională* reprezintă o cale directă de stabilire a termenilor echivalenţi, fie plecându-se de la LS, fie plecându-se de la LŢ, pe baza decelării componenţial-semantice a termenilor corelativi, şi este aplicabil mai ales în cazurile în care divergenţa semantică dintre termenii vizaţi nu este mare, iar corespondenţele sunt cât se poate de evidente (de ex., seria sinonimică a termenilor ce desemnează trăsături de caracter sau sentimente, în limbile confruntate). Atunci când însă divergenţa dintre termenii sinonimici sau cvasisinonimici interlingvistici este mare, consider a fi mai util cel de-al doilea tip de demers, cel al analizei contrastive *bidirecţionale*. Acest procedeu presupune ca termenii din LS şi cei din LŢ să nu fie corelaţi în mod direct, ceea ce ar conduce la erori de echivalenţă lexico-semantică, ci indirect printr-un I N T E R M E D I

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

A R, cu sprijinul unui **termen comun de referinţă**, adică al unor termeni metalingvistici – *tertium non datur* – în măsură să joace rolul unor punţi de legătură interlingvistică, cu ajutorul cărora pot fi puşi în evidenţă termenii corelativi cu cea mai mare asemănare lexical-semantică. Un asemenea limbaj metalingvistic ar fi util, de pildă, în cazul stabilirii corespondenţelor lexico-semantice interlingvistice din cadrul termenilor ce denumesc relaţii de rudenie. Prin intermediul unor metatermeni, precum *grad de rudenie, I, II, III, IV..., generaţia I, II, III ..., relaţie directă, de sânge/indirectă, pe filieră paternă/ maternă* etc. pot fi descrişi cu o mare exactitate termenii corelativi din ambele limbi.

Desigur, o atare analiză comparativă amănunţită nu o efectuează de fiecare dată explicit traducătorul când întâmpină dificultăţi în alegerea echivalentelor; dar, de fiecare dată, implicit, se produce o asemenea comparaţie pe baza unor componente de sens abstracte. Cred că ar fi practic imposibilă, de pildă, transpunerea adecvată a verbelor deplasării din română în rusă şi invers, fără o analiză comparativă a semnificaţiilor specifice ale acestui important compartiment al vocabularului oricărei limbi. Căci, dacă în limba rusă aceste verbe au un statut lexico-gramatical (sunt organizate în paradigme lexico-gramaticale), în română verbele deplasării sunt grupate după criterii lexico-semantice (Evseev 1974).

Pentru o transpunere cât mai apropiată de original, traducătorul trebuie să rânduiască în context cele mai corespunzătoare potriviri lexical-semantice, punând fiecare unitate lingvistică la locul potrivit, în deplin acord cu **normele** fiecărei limbi, dar şi cu luarea în considerare a **uzului**, şi să ia în considerare – în cazul de faţă – faptul că în sistemul limbii ruse verbele de mişcare sunt rânduite în funcţie de trei coordonate semantice definitorii – *modul în care se face deplasarea* (pe jos ori cu un vehicul), *direcţia deplasării* (într-o direcţie, dus-întors sau în mai multe direcţii) şi *mediul deplasării* (pe pământ/pe apă/prin aer) – coordonate care nu sunt relevante pentru verbele de mişcare româneşti, căci, de pildă, verbul *a merge* are o semnificaţie mai generală şi, de aceea, mai ambiguă, el putând avea mai multe valori contextuale, corespunzătoare mai multor cuvinte ruseşti *идти – ходить ... ехать – ездить*, deoarece, la nivel de sistem, în română opoziţiile verbale pe cele trei dimensiuni menţionate mai sus se neutralizează şi se deduc doar în context. Ca atare, o traducere *ad litteram* a acestui verb în rusă ar crea o serie de confuzii, deoarece cititorul rus nu poate realiza dacă deplasarea se face într-o direcţie sau în mai multe, dacă este pe jos sau cu un mijloc de transport ori dacă este pe apă, prin aer sau pe pământ. Pentru ca verbul

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

a merge să se corespundă cu toate ipostazele sale ruseşti contextuale se impun anumite extensiuni sintagmatice lămuritoare de tipul *pe jos, a se deplasa, cu trenul, în parc, prin parc, a frecventa, cu avionul, cu vaporul etc.*, chiar şi contexte mai ample, în măsură să concretizeze valoarea verbului de mişcare rusesc, jucând rolul unui **revelator de semnificaţie discursivă**[2] (**RSD**, în care S (semnificaţie) în accepţiune coşeriană). În asemenea cazuri este evidentă tendinţa verbelor româneşti spre generalizare, în timp ce verbele de mişcare ruseşti au o valoare concretă lexematică, prin însăşi structura lor semantică, nemaiavând nevoie de precizări contextuale. Iată câteva exemple ilustrative ale situaţiilor descrise mai sus.

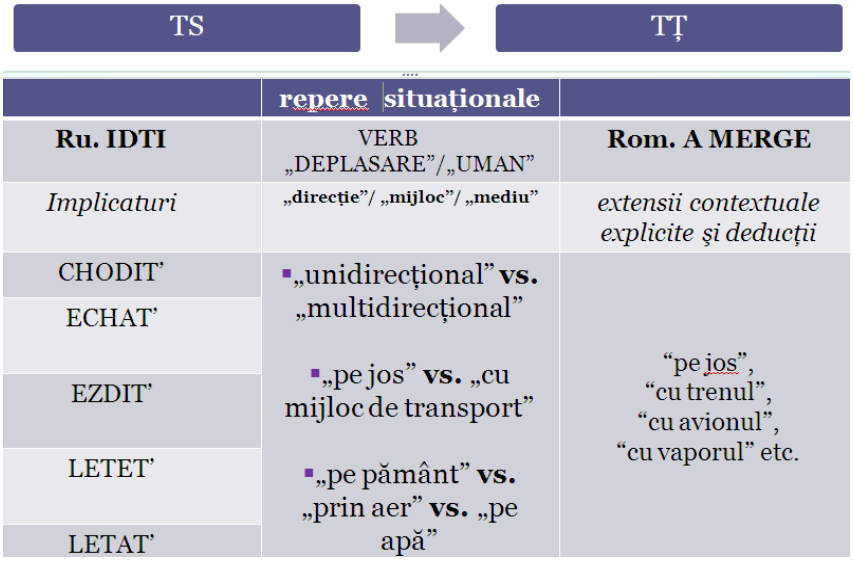

Fig. 1. Model de analiză denotativ-situaţională

[2] RDS – revelator de semnificaţie discursivă (*cf.* fig. 2, fig. 3a, fig. 3b) – este un concept operaţional care poate fi *verbalizat* sau *dedus* într-un context mai larg. Termenul este convergent intensional cu cel propus de Gh. Doca – „revelator verbal al semnificaţiei contextuale” (Doca 1989).

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

ANALIZĂ INTRALINGVISTICĂ	LS	TC/ TDS / SEME	LȚ	ANALIZĂ INTRALINGVISTICĂ
	I **боязнь**	„senzație” „substantiv”	**teamă** I	
	II **страх**	„alarmă în fața unui pericol”	**frică** II	
	III **ужас**	„intensitate” I, II, III	**spaimă** III	

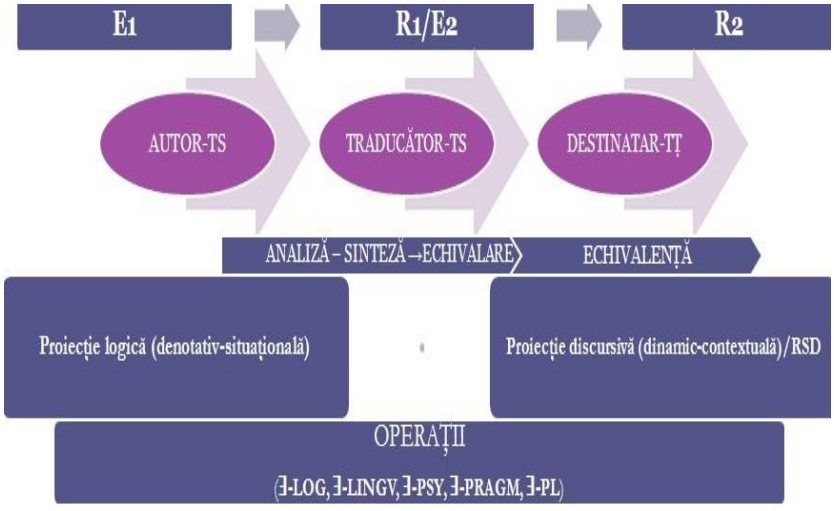
Analiză interlingvistică (proces de echivalare)

Analiză semică		TC/TDS/SEME	Sinteză semică	
(1, 2, 3)	**стоять**	1 verb „eventiv”	**a sta**	(în picioare)
(1, 2, 4)	**сидеть**	2 „poziție”	**a sta**	(șezând)
(1, 2, 5)	**лежать**	3 „vertical”	**a sta**	(culcat)
		4 „șezând”		
		5 „orizontal”		
cumul semic	informație implicită	(ecuație semică) echivalare	informație explicită	echivalențe (RSD)

Fig. 2. Model semantico-transformaţional

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

Într-o proiecţie preponderent psiholingvistică, operaţiunile efectuate în traducere din română în rusă a unor texte ce conţin verbe de mişcare vor putea fi prefigurate astfel:

LEGENDA - OPERAŢII

∃-LOG (analiză / sinteză, decelări componenţiale, abstractizări / concretizări, reprezentări denotativ-situaţionale, judecăţi, dinamica gândurilor etc.)

∃-LINGV (transcriere fonetică, transliterare, acomodări fonetice, substituţii gramaticale, segmentări frastice, extensiuni / comprimări sintagmatice, forţa energetică a limbii etc.)

∃-PSY (introspecţii / retrospecţii, articulări emoţional-atitudinale, sondaje mnezice, exerciţii hermeneutice, creativitate etc.)

∃-PRAGM (fond cognitiv, articulări pragma-lingvistice, valorificarea elementelor de gramatică a vorbirii, articulări logico-tematice şi acţionale etc.)

∃-PL (asocieri libere / dirijate, evidenţieri verbale de semnificaţie contextuală, accentuări/actualizări/neutralizări discursive etc.)

RSD – revelator de semnificaţie discursivă

Fig. 3a. Model general pentru activităţi traductive

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

TS			TȚ	
proiecția logic-obiectuală (denotativ – situațională)		TC/TDS „direcție”/ „mijloc”/ „mediu”		proiecția discursivă (contextual-dinamică)
IMPLICATURI	Cf. Metatermeni	METATERMENI	ECHIVALENȚA	DEDUCȚII / RSD
Ja *idu* v školu.	/1,2,4,6/	1. „deplasare” 2. „unidirecțional” 3. „multidirecțional” 4. „pe jos” 5. „cu mijloc de transport” 6. „pe pământ” 7. „prin aer” 8. „pe apă”	Eu merg la școală.	«pe jos, o direcție»
Ja *chožu* v školu.	/1,3,4,6/		Eu merg la școală.	«pe jos, mai multe direcții»
Ja *edu* v školu.	/1,2,5,6/		Eu merg la școală.	«cu vehicol, o direcție»
Ja *ezžu* v školu.	/1,3,5,6/		Eu merg la școală.	«cu vehicol, mai multe direcții»
My *plyvjom* v Odessu.	/1,2,5,8/		Mergem la Odessa.	«cu vaporul, o direcție, pe apă»
My *plavaem* v Odessu.	/1,3,5,8/		Mergem la Odessa.	«cu vaporul, dus-întors, pe apă »
My *letim* v Bucharest.	/1,2,5,7/		Mergem la București.	«cu avionul, o direcție, prin aer»
My *letaem* v Bucharest.	/1,3,5,7/		Mergem la București.	«cu avionul, dus-întors, prin aer»

Fig. 3b. Model particular PL pentru activitatea traductivă (*Verbele de mișcare ruseşti (neprefixate) și corespondentele lor din limba română (fragment)*)

NOTĂ: Prin referire la metatermenii ce desemnează substanța abstractă a verbelor deplasării din rusă (verbalizată implicit) şi română (neverbalizată, cu semnificație ambiguă), prin operații de reconstituire logică a enunțurilor ruseşti şi prin reformulări dezambiguizate cu ajutorul metatermenilor comuni de comparație, precum şi a unor REVELATORI DE SEMNIFICAȚIE DISCURSIVĂ (**RSD**), verbalizați ori deduşi din context, enunțurile corespunzătoare din română dobândesc un înțeles concret şi, ca atare, o deplină echivalență.

Din acest model rezultă succesiunea principalelor etape parcurse la echivalarea în română a *verbelor de mişcare ruseşti,* relevându-se rolul decisiv pe care îl are în analiza comparativă întreprinsă *termenul comun de referință (tertium non datur),* iar la nivelul discursului – *revelatorul de semnificație discursivă (RSD)*, care are rolul de a explicita pe parcursul textului termenii cu un conținut mai vag din limba-sursă (română, în cazul nostru), referitor la *deplasare*. Grupul de verbe discutat este ilustrativ pentru situațiile în care traducătorul se confruntă cu dificultatea de a selecta termenul

BDD-V4221 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

corespunzător din TŢ (rusă), care exprimă *implicit* toate componentele semantice relevante ale deplasării – *direcţie, mijloc de deplasare, mediu* – pentru corespondentele lor din română, în care aceste componente lipsesc, dar care trebuie să fie *explicitate,* într-un context mai apropiat sau mai îndepărtat, cu ajutorul unor „revelatori contextuali", pentru a se ajunge la o echivalare corectă. Modelul de analiză prezentat ilustrează, totodată, limitele analizei contrastive şi necesitatea completării ei cu procedee de analiză *contextual-dinamică*.

O altă cerinţă a reprezentativităţii unei traduceri este **reflectarea cadrului situaţional specific**. În multe cazuri situaţia la care se referă un enunţ oarecare din TS este redată întocmai în TŢ prin corespondenţele funcţionale specifice fiecărei limbi. Alteori, situaţia în care se exprimă un conţinut dat se schimbă, acelaşi fapt fiind motivat diferit, fie din punct de vedere lingvistic – presiunea uzului –, fie din raţiuni culturale, mentalităţi, tradiţii etc. Referitor la referenţialitatea situaţională, distingem patru cazuri:

a. menţinerea aceluiaşi cadru situaţional şi a aceloraşi mijloace lexical-gramaticale de desemnare a acestui cadru, evident, în condiţiile păstrării conţinutului informaţional din TŢ;

b. desemnarea aceleiaşi situaţii, dar cu alte mijloace de expresie, decât cele utilizate în original, în condiţiile congruenţei de conţinut;

c. modificarea reperelor situaţionale şi a mijloacelor de desemnare a acestora, cu menţinerea conţinutului mesajului transpus;

d. situaţia desemnată este diferită, precum şi mijloacele de expresie, iar conţinutul mesajului este cu totul altul, ori, în cel mai fericit caz, aluziv şi „alocat" contextual doar la nivelul textului integral; avem de-a face de această dată cu o traducere excesiv de liberă, în care situaţiile desemnate nu mai sunt nici pe departe afine.

Pentru primele trei situaţii, care intră în sfera de referinţă avută în vedere, cea a traducerilor reprezentative, selectăm câteva exemple ilustrative din idiomatică:

(6) rom. *a arunca cuiva praf în ochi* – rus. *бросать кому-либо прах в глаза* („a arunca cuiva praf în ochi", „a înşela, a păcăli";

(7) rom. *a face din ţânţar armăsar* – rus. *сделать из мухи слона* („a face din muscă elefant", „a exagera");

(8) rom. *a vinde castraveţi grădinarului* – rus. *ехать в Тулу со своим самовром* („a merge la Tula cu propriul samovar",

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

„a face ceva absurd", Tula fiind un centru industrial unde se fabrică samovare).

Evident, în aceste frazeologisme e c h i v a l e n t e îşi găsesc ilustraţia şi alte criterii ale reprezentativităţii traducerilor – *consubstanţialitatea semantică, paralelismul lexical, sintactic şi pragmatic, convergenţa stilistico-funcţională, consensul intenţional-sentenţial* (6)-(8); (9)-(12); (13)-(15).

Cf. şi alte exemple de menţinere, respectiv, de pierdere, prin traducere, a reperelor situaţionale, sau de diferenţiere a mijloacelor de expresie (parafrazări) pentru descrierea aceleiaşi situaţii de comunicare, în rusă şi română (Komissarov 1990, 51-52):

(9) rom. *a răspunde la telefon* – rus. *снять трубку*; *Cine mă caută la telefon*?– *Кто меня спрашивает?* [„Cine întreabă de mine?"];
(10) *Arată destul de bine la vârsta lui – Он выглядит намного моложе.* [„Arată mult mai tânăr".];
(11) *Musca stă pe tavan* – M*уха сидит/şade/на потолке*; *cf.* engl. *A fly stands on the ceiling*;
(12) *Nu o prea vedem pe aici – Она ведёт уединённый образ жизни* [„Duce un stil de viaţă izolat"].

Aceeaşi idee exprimată cu alte cuvinte în TS şi în TŢ este evidentă şi în exemplele următoare:

(13) *Aş fi ultimul om care să facă asta* – Уж я, во всяком случае этого не сделаю (echivalentul lingvistic rusesc *последний* se referă la ordinea de dispunere a oamenilor, obiectelor etc.; în lipsa unui echivalent adecvat, termenul în discuţie este omis);
(14) *Mă indispune spălatul duşumelei – От мытия полов у менянастроение портится.* [Ideea enunţului se modifică structural prin schimbarea raportului c a u z ă – e f e c t: „Din cauza spălatului duşumelei mi se strică dispoziţia"]; *Cf.* engl. *Skrubbing makes me bad-tempered* [ca în română];
(15) *Nu are după ce bea apă – У него скромные материальные условия жизни. „*Are condiţii modeste de trai".

În toate aceste exemple, se observă cum aceeaşi situaţie este văzută din diferite unghiuri, sau, altfel spus, imaginile mentale ale

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

aceleiaşi situaţii se redau prin mijloace diferite de expresie, ceea ce generează deosebiri structural-semantice ale textului tradus faţă de original.

Convergenţa atitudinală este o altă condiţie a reprezentativităţii unei traduceri în raport cu originalul şi presupune menţinerea aceleiaşi atitudini faţă de persoane/personaje. Nu este vorba aici de atitudinea autorului/traducătorului faţă de substanţa conţinutului şi a expresiei TŢ, care poate fi diversificat, nuanţat, reconfigurat artistic. În cazul textelor literare, traducătorul va trebui să-şi nuanţeze atitudinea de simpatie, ironie, solidaritate, detaşare, dezgust, repulsie etc. faţă de personaje, în conformitate cu atitudinea autorului textului original. Altminteri, se încalcă principiul convergenţei intenţionale şi, drept urmare, se pierde efectul urmărit de TS. Un exemplu elocvent, în acest sens, mi l-a oferit, în calitate de colaborator la confruntarea cu originalul, traducerea în limba slovenă, de către Katja Spur, a romanului lui Augustin Buzura, *Orgolii*. Şi anume, în episoadele cu *sanitarul,* prototipul unui delator dezgustător, care în notele sale informative către securitate despre colegii săi, dar, mai cu seamă, despre şeful clinicii, un chirurg eminent, invitat la însemnate reuniuni ştiinţifice din străinătate, utiliza *un limbaj agramat.* Traducătoarea slovenă, contrariată de mostrele de analfabetism din textul original, de altfel, redactate intenţionat în original cu caractere italice, şi neînţelegându-le rosturile urmărite de Buzura în caracterizarea abjectului delator, a crezut de cuviinţă să recurgă la „literarizarea" limbajului personajului respectiv, adică să transpună pasajele respective, într-o slovenă literară exemplară. Ceea ce a urmat se înţelege de la sine – refacerea respectivelor pasaje şi împovărarea textului sloven cu enunţuri similare agramate, întâlnite în limbajul oamenilor neinstruiţi. Pe această cale, s-a putut restitui în TŢ funcţia expresiilor agramate din original şi, totodată, *consensul atitudinal* al creatorilor TS şi TŢ.

Convergenţa de tonalitate stilistico-funcţională este o condiţie ce presupune ca textul tradus să reproducă întocmai cele mai importante particularităţi stilistice ale registrului funcţional, căruia îi aparţine textul/segmentele de text/original – ştiinţific, gazetăresc, juridic, colocvial, oficial, beletristic etc. O amplă expunere a acestui tip de exigenţe poate fi întâlnită, de pildă, în lucrările lingviştilor ruşi Fedorov (2002 [1953])[3], Komissarov (1990), Paršin (2004), Tjulenev

[3] A. V. Fedorov (2002 [1953]) fundamentează conceptul de „echivalenţă deplină" – „polnocennoe sootvetstvie", „corespondenţă valoric identică" – în

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

(2004), care concep şi ilustrează echivalenţele traductive din perspective diferite[4].

O traducere va putea fi considerată reprezentativă în măsura în care *reflectă mărcile tematice şi acţional-discursive* din TS, inclusiv inferenţele, şi le ia în consideraţie în redarea „spiritului" limbii-ţintă. În traducerea unui text este imperios necesar să se ia în considerare nu numai articulaţiile tematice, logice ale unui enunţ, ci, în egală măsură, trebuie să se transpună şi articulaţiile acţional-pragmatice ale discursului (Pop 1985). O traducere reprezentativă trebuie să redea nu doar articulaţiile logico-tematice ale unui enunţ, ci să verbalizeze şi anumite mărci acţional-discursive, cum ar fi reproşul, indignarea, nedumirirea, îndoiala, dezgustul, ameninţarea etc. (Borchin 2011, 144-145), nuanţe de natură pragmatică, menite să amplifice ori să completeze informaţia de bază a enunţului. Un traducător debutant de limba română în rusă, în translatarea unui enunţ de tipul *Bine că ai mai trecut şi tu pe la facultate*, ar opta mai degrabă pentru versiunea *Хорошо, что ты зашёл на факультет* „E bine că ai trecut pe la facultate", omiţând să redea şi nuanţa de reproş, printr-un revelator contextual de tipul *наконец („în sfârşit")*.

Cum ştim, relaţiile concesive se pot exprima în construcţii cu conjuncţiile subordonatoare clasice *deşi, cu toate că, în ciuda faptului că* ş.a. În multe situaţii, însă, mai ales în vorbirea vie dialogată, aceste mărci tematice lipsesc, ele fiind substituite cu mărci acţional-pragmatice:

> (16) *Cf.* rom. *Degeaba, tot nu mă poţi convinge să rămân cu voi*. – rus. *Напрасно, не убеждаете меня остаться с вами. Degeaba, ştiu totul. – Напрасно, я всё знаю*.

Paralelismul sintactic este o cerinţă îndeplinită în cele mai numeroase cazuri. Acest paralelism contribuie la coerenţa informaţională a discursului. Adesea, mai mult din motive de natură lingvistică, se fac abateri de la acest criteriu (fraze prea lungi în TS,

---

strânsă legătură cu funcţiile unităţilor lexicale avute în context, la nivelul „textului ca întreg".

[4] V. N. Komissarov (1990) propune un alt model de sistematizare/clasificare a echivalenţelor, şi anume, pe niveluri: scopul comunicării, situaţia desemnată şi mijloacele de descriere a situaţiilor, paralelismul semantic şi sintactic.

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

prea multe perioade, necesitatea unei alte segmentări actuale a enunţurilor etc.).

Afinitatea configuraţiilor emoţional-afective/estetice este un criteriu funcţional în transpunerea textelor literare şi reflectă menţinerea la aceeaşi, sau la aproximativ aceeaşi, cotă a impactului emoţional-afectiv asupra destinatarului textului tradus. Avem în vedere, totodată, *varietatea stilului propriu/acomodarea-reamenajarea prozodică* (menţinerea sau modificarea tropilor, a modalităţilor de expresie poetică, în general). Pentru a ilustra această cerinţă a reprezentativităţii textului literar tradus în raport cu textul-sursă, am ales câteva versiuni ale „Luceafărului" eminescian în limbile rusă şi slovenă. În fapt, aceste versiuni reprezintă, la diverse registre de tonalitate poetică, câteva orchestraţii ale aceleiaşi partituri. Este vorba de traducerile semnate de Iurij Koževnikov (I. K), Aleksandr Brodskij (A. B.), Grigorij Perov (G. P.) şi David Samoilov (D. S.), pentru limba rusă, şi Ioje Şmit (I. Ş), pentru versiunea slovenă. Nu ne propunem o evaluare detaliată a acestor texte, ci doar selectarea unor pasaje care să ne servească drept ilustrare a consideraţiilor teoretice formulate mai sus.

De la început se impune constatarea că traducătorii selectaţi au remarcat şi au relevat semnificaţiile filosofice ale poemului, caracteristicile lui de basm şi idilice, dar niciunul dintre ei nu a pus în evidenţă latura mitică a textului, anume mitul zburătorului, unul din miturile fundamentale ale literaturii române. Dincolo de toate acestea, cele cinci versiuni analizate se remarcă prin izbutite redări ale celor mai importante evenimente cosmice şi terestre trăite de către protagoniştii poemului. La toţi se remarcă preocuparea expresă pentru conservarea ritmului iambic, a măsurilor şi pentru reconfigurarea poetică a strofelor prin rime bine alese, ca şi afinitatea configuraţiilor emoţional expresive, dar şi strădaniile fiecăruia de a-şi imprima amprenta proprie, în concordanţă cu individualitatea artistică a fiecăruia.

Interesante sunt pasajele în care autorii menţionaţi, prin izbutite adaptări şi modulaţii, dau textului rusesc un veşmânt adecvat şi convergent, din punct de vedere stilistic, în care nota artistică individuală este evidentă şi intenţia poetului român – bine finalizată, iar recurenţa compensaţiilor în LŢ este firească, mai ales când avem de-a face cu un text poetic, în care problemele de ritm, măsură şi rimă sporesc dificultăţile de traducere.

Un exemplu relevant de restituire reprezentativă/adecvată a textului eminescian în rusă este transpunerea versului-chemare, rostit de Cătălina, „O, *dulce-al nopţii mele domn,…*:

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

(17) *О, царь ночей, владыка мой,* [A. B] *(ad-lit.* „O, ţar al nopţilor, stăpân al meu”);
(18) *Властитель тьмы...* [I. K] (*„*Stăpân al întunericului,...”);
(19) *О, властелин моих ночей...* [G. P;D. C.] („O, stăpân al nopţilor mele”);
(20) *O, dragi knez mojih nočej* [I. Ş] („O, drag cneaz al nopţilor mele”).

Între versiunile ilustrate constatăm, pe lângă o convergenţă semantică şi un perfect paralelism situaţional-sintactic, şi unele deosebiri de expresie poetică, cu mici adaptări ale ipostazei *Luceafărului*, ca *domn*, *domnitor*, *ţar, stăpân, cneaz* (21). Acest exemplu ilustrează, totodată, varietatea mijloacelor sinonimice selectate, în concordanţă cu stilul individual al traducătorilor:

(21) *Cf.* rom. *domn al nopţii mele: respectiv, ţar al nopţilor şi stăpân al meu, stăpân al întunericului, stăpân al nopţilor mele, cneaz drag al nopţilor mele.*

De menţionat mai este şi soluţia adoptată în patru din cele cinci versiuni discutate a raportului posesiv cu privire la *noapte/nopţi – al nopţii, al nopţilor m e l e.* Căci, în fapt, nu este implorat „un stăpân al întunericului sau al nopţii”, în general, ci „al nopţii Cătălinei, fata prinsă în mrejele dragostei”.

Aceeaşi *similitudine* se poate remarca şi în pasajele în care este descrisă frumuseţea fetei de împărat. Este ştiut că Eminescu însuşi a stăruit multă vreme, primenind mereu, de la o variantă la alta, textul poemului. Aşa s-a întâmplat şi cu sintagma *o preafrumoasă fată (un giuvaer de fată, dalie de fată, pasăre de fată, graure de fată* etc.).Traducătorii au potenţat imaginea fetei numind-o când *ţarevnă*, *minunăţie de fată*, *preafrumoasă ţarină*, când *krasaviţa deviţa* – „preafrumoasă fecioară”. Dar frumuseţea fetei este mai bine conturată în plan comparativ; ea are o ipostază u n i c ă (era *u n a* la părinţi) şi e asemuită, în original, cu *fecioara/sfântă/între sfinţi şi cu luna între stele* (22), (23), (24).

Opţiunile sinonimice ale traducătorilor, în acest caz, sunt, în general, identice:

(22) *ca fecioara/madona printre sfinţi, ca luna printre stele* [A. B., I. K., G. P., I. Ş.]

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

(23) *ca Maica Domnului între sfinţi şi ca luna de pe cer* [D. S.]
(24) *frumoasă ca o icoană* [I. K].

Se remarcă opţiunea (23) pentru restituirea imaginii f e c i o a r e i prin apel la un termen specific rusesc *богоматерь* (*ad lit.* Maica domnului), în intenţia sa de a naturaliza expresia şi de o apropia mai mult de sensibilitatea spirituală a cititorului rus.

Interesantă ni se pare opţiunea lui A. B. pentru o caracterizare apozitiv-explicativă a *Luceafărului*: *Лучафэр – небожитель* [din *небо+ житель*] *„*vieţuitor ceresc*”*, în care vedem o încercare de naturalizare a termenului din original.

Un exemplu ilustrativ pentru modalităţile diverse de a păstra constanta semantică, schimbându-se forma expresiei, prin modulaţii (25), (26), (27), (28), ni-l oferă segmentul din partea finală, în care se marchează atitudinea depreciativă faţă de protagonistă. Traducătorii vizaţi restituie, fiecare în felul său şi potrivit cu sensibilitatea sa poetică, sintagma *chip de lut*, o aluzie la mitul creaţiei divine a omului din lut:

(25) *creatură din ţărână* [G. P.]
(26) *oală/blid/hârb sărman* (o contingenţă metonimică care ne trimite la materialul din care se produc acestea)[D. C.]
(27) *o mână de pământ* [A. B.]
(28) *o sărmană făptură din lut* [I. Ş.]
(29) sintagmă omisă de I. K.

Însă, dincolo de încorsetările pozodice, traducătorii nu au izbutit întotdeauna să redea spiritul textului eminescian. Bunăoară, echivalarea sintagmei *din rude mari împărăteşti* (30) nu a putut fi realizată decât parţial:

(30) *dintr-o familie numeroasă, de neam împărătesc/de ţari/moştenitoare de ţari.*

În schimb, finalul poemului ilustrează o transpunere adecvată, cu unele transpoziţii, a segmentului ce redă gestul decisiv al *Luceafărului*, C*i eu în lumea mea rămân/nemuritor şi rece* ((31)-(34) în re-traducerea mea R. S.):

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

(31)„Iar eu rămân în *bezna* (întunericul/ceaţa) mea/nemuritor şi rece” [G. P. – cu utilizarea formelor lungi ale adjectivelor *bessmertnâi iholodnâi*, care desemnează „permanenţa” stării respective];

(32)„Iar eu altul nu pot să fiu/sunt *rece şi veşnic*” [D. S. – cu utilizarea formelor scurte adjectivale – *holoden i vecen*, care exprimă o acţiune de moment şi mai categorică];

(33)„Iar mie mi-e dat să fiu eu însumi/*nemuritor şi rece*” [I. K.];

(34)„Iar eu am un alt *tărâm/nemurirea şi nepăsarea*” [A. B.].

Este evident că, în multe alte cazuri, nu pot fi găsite întotdeauna cele mai potrivite echivalenţe lingvistice directe ori „oblice”.

Dacă ar fi să supunem demersului traductiv, de pildă, unele enunţuri ce conţin neologisme expresive de tipul celor selectate de G. I. Tohăneanu (1995, 5-6) pentru ilustrarea potenţialului expresiv al neologismeror de origine latină, în contextul limbii române actuale, sub nicio formă nu am putea vorbi de o traducere adecvată, deoarece imaginile desemnate de asemenea termeni nu pot fi desluşite decât printr-o raportare la etimonul latin, sau cum plastic se exprima autorul citat, decât „dinspre obârşii... dinspre pragul dintâi al latinei”. De pildă, sintagma preluată de la G. Călinescu, „o licoare *exprimată* din struguri italici”, care impresionează prin ineditul ei, poate fi desluşită ca atare doar dintr-o perspectivă istorică (*cf.* lat. *exprimare* „a stoarce” – *ex*-, indicator al direcţiei dinspre interior spre exterior ... + *premere* „a apăsa, a presa”), astfel încât *exprimată* este o metaforă cu semnificaţia iniţială din latină, imposibil de a fi redată adecvat în limba rusă, o limbă de origine slavă, decât pe o cale ocolitoare, perifrastică ori parafrastică, mult îndepărtată de original, dar care trebuie să fie r e p r e z en t a t i v ă pentru stilul elevat călinescian.

G. I. Tohăneanu (1995, 5-6) ne mai oferă câteva exemple, cu care, la rândul nostru, putem să ne argumentăm consideraţiile făcute mai sus. Este vorba de termeni ca *exorbitant* („aceste lumi *exorbitante*”– locuri situate în afara orbitei capitalei), cu conotaţii mult întinerite (din lat. *ex- + orbis, orbita, orbitare*), *a delira* cu o altă accepţiune decât „a aiura, a bate câmpii”, şi anume, cu accepţiunea motivată istoriceşte (*cf.* lat. *lira* „brazdă”, *delirare* „a ieşi din brazdă”, la propriu, despre vite). Şi acest termen şi-a pierdut caracterul imagistic iniţial, ajungând să însemne „a aiura”. În astfel de situaţii, transpunerea în rusă se va putea realiza *reprezentativ* doar la nivel referenţial/denotativ, prin ample perifraze, şi numai cu aproximaţie, cu

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

numeroare pierderi în planul emoţional-expresiv, care doar la nivelul textului, ca întreg (Fedorov 2002 [1953], *passim*), pot fi recuperate prin diverse compensaţii funcţional-expresive.

Prin cele menţionate în rândurile de mai sus, am vrut să supunem atenţiei celor interesaţi câteva din condiţiile pe care trebuie să le satisfacă un text tradus pentru a putea fi cotat drept reprezentativ în raport cu textul original. Reprezentativitatea unei traduceri vizează, după părerea noastră, în primul rând referenţialitatea, conţinutul informaţional al unui text, inclusiv compensaţiile stilistice, şi abia în al doilea rând – potrivirile de substanţă şi de formă ale unei anumite expresii. În cazul unei traduceri adecvate priorităţile sunt inversate. Cele două concepte vizate se află într-un raport de interferenţă, fiecare având câte o zonă specifică, şi o zonă comună mai extinsă, noţiunea de *reprezentativitate* fiind, după opinia noastră, mai largă.

Referinţe bibliografice

Apresjan, Ju. D. *Leksičeskaja semantika. Sinonimičeskie sredstva jazyka*. Moskva: Nauka, 1974.

Lungu-Badea, Georgiana. *Tendinţe în cercetarea traductologică.* Timişoara: Editura Universităţii de Vest, 2005.

Borchin, Mirela-Ioana. *Semantica modurilor incertitudinii*. Timişoara: Excelsior Art, 2011.

Doca, Gh. „Un „revelator" verbal al semnificaţiei contextuale". *Relaţii interdisciplinare ale lingvisticii aplicate*. Cluj-Napoca: Centrul de multiplicare al Universităţii, 1989.

Evseev, I. *Semantica verbului*. Timişoara: Facla, 1974.

Fedorov, A. V. *Osnovy obščej kategorii perevoda (lingvističeskie problemy)*. Sankt Peterburg: Filologia tri, 2002 [1953].

Fillmore, C. J. „The case for case". *Novoe v zarubežnoj lingvistike*, X, Moskva, 1968: 369-495.

Gak, V. G. *Besedy o francuzskom slove. Iz sravnitel'noj leksikologii francuzskogo i russkogo jazykov*: Izd. 2-e. Moskva: Editorial URSS, 2004 [1966].

Komissarov, V. N. *Teoria perevoda (lingvističeskie aspekty)*. Moskva: Vysšaja škola, 1990.

Munteanu, C. *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*. Piteşti: Independenţa economică, 2007.

Nickel, G. „Contrastive linguistics and foreign – language teaching". In: Gerhard Nickel (ed.). *Papers in Contrastive Linguistics* Cambridge: Cambridge University Press, 1971: 1-16; *cf*.

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)

traducerea rusă în vol. *Novoe v zarubežnoj lingvistike,* XXV, *Kontrastivnaja lingvistika,* Moskva, 1989: 362-363.
Paršin, A. A. *Teoria i praktika perevoda*. Moskva: Russkij jazyk, 2000.
Pop, Liana. „Mărci dialogale". *Limba română*, XXXIV, nr. 5, 1985: 420-427.
Sârbu, R. „Repere ale analizei contrastive orientate uni- şi bidirecţional". *Analele Universităţii de Vest din Timişoara*, XLVIII, 2010: 272-285.
Sârbu, R., Király, Maria. „Sintagmatičeskaja izbiratel'nost' sinonimov. Metodičeskij aspekt sopopstavitel'nogo analiza". *Filologie rusă*, XII, Bucureşti, 1991: 239-250.
Tjulenev, S. V. *Teoria perevoda*. Moskva: Gvadiki, 2004.
Tohăneanu, G. I. *Dicţionar de imagini pierdute*. Timişoara: Amacord, 1995.

Notiţă biobibliografică

Richard SÂRBU – profesor universitar doctor la Departamentul de limbi şi literaturi moderne al Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie, din cadrul Universităţii de Vest din Timişoara. Principalele direcţii de afirmare profesional ştiinţifică sunt: lingvistică generală şi contrastivă, slavistică, semantică şi lexicologie, lexicografie, dialectologie sud-dunăreană, psiholingvistică. În domeniile precizate, a publicat mai multe volume de specialitate la edituri din ţară şi străinătate, precum şi numeroase studii şi articole. A colaborat la traducerea unor autori români (Marin Preda, Augustin Buzura, Eugen Uricariu, Aurel Rău ş.a.) în limba slovenă şi a unor scriitori sloveni (Vladimir Kovačič, Kiril Zlobec, Pavle Zidar, Beno Zupančič ş.a.) şi ruşi (Teofan Zatvornik) în limba română. Timp de patru ani a fost titularul Lectoratului de limba română de la Universitatea din Ljubljana, când a avut prilejul de a efectua mai multe anchete dialectale la istroromâni, valorificate ulterior prin cărţi şi studii. A participat cu referate la mai multe manifestări ştiinţifice naţionale şi internaţionale (la congresele MAPRJAL si de slavistică de la Moscova, Bratislava, Cracovia, Ljubljana, Pola ş.a.).

BDD-V4221 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 15:07:49 UTC)